

Kennisinflatie

Het behoud van de politiek in het tijdperk van de infomatica

Door Guikje Roethof

In zijn autobiografie 'De vis in het water' beschrijft Mario Vargas Llosa zijn kortstondig avontuur in de Peruaanse politiek. Hij wordt in 1989 actief om een daad te stellen tegen het centralisme, het populisme en de corruptie in Peru. Als 'libertarist' is de etatistische politiek van Alan Garcia hem een doorn in het oog, omdat deze tot 'armoede, lusteloosheid en parasitisme' leidde. Hoewel het programma van de Frente Democrático als een vorm van volkskapitalisme de moeite van het bestuderen waard is, gaat het mij nu om de persoon van de schrijver. De buitenstaander die in de politiek wordt gezogen, omdat zijn ideeën aanslaan en hij de hoop koestert dat hij de gang van zaken van binnenuit kan veranderen.

Vargas Llosa is een uitzondering. De meeste schrijvers laten zich liever niet in met de politiek. Ze schrijven er wel over, want het is een dankbaar onderwerp. Je kunt er makkelijk de draak mee steken door de politieke kromspraak in een column te verwerken of de nieuwsfeiten in een grappige context te plaatsen zoals Jan Blokker al jaren doet. Anderen laten de ironische afstand achterwege. Zij hekelen de politiek in scherp gekozen bewoordingen, waarmee ze tevens hun eigen onafhankelijkheid markeren. Ik vind die houding eerlijk en sympathiek. Het niet mee willen delen in de macht beschouw ik als een heldere politieke stellingname. 'Macht boezemde me wantrouwen in', schrijft Llosa in zijn boek. 'En ik heb altijd gemeend dat de literatuur, mijn roeping, een vorm van verzet tegen de macht was, een activiteit die iemand in staat stelde voortdurend vraagtekens te plaatsen bij alle vormen van macht, één van haar belangrijkste functies, omdat goede literatuur de tekortkomingen van het leven toont, en het gebrekkige vermogen van wat voor macht dan ook om de menselijke verlangens geheel te bevredigen.' De overstap naar de actieve politiek brengt de schrijver dan ook van de ene ontgoocheling in de andere. Bij het eerste succes van zijn beweging ziet Llosa de lokale 'caciques' toestromen. In onverhulde termen beschrijft hij het opportunisme van de lokale regenten die al vele heren hadden gediend en hem tijdens zijn campagne als presidentskandidaat overal in het land stonden op te wachten.

Guikje Roethof is lid van de Tweede Kamerfractie van D66. Voorheen was zij onder meer werkzaam als redacteur van de Groene Amsterdammer en HP/De Tijd.

De politiek-wetenschappelijke tijdschriften zijn te zeer 'naar binnen gekeerd'. De samenleving zelf zou hun voorland moeten zijn. Dáár dienen zij hun antennes op te stellen, teneinde richting te kunnen geven aan het politieke debat.

De Nederlandse politieke cultuur is geen broeinest van (politiek) cliëntelisme. Integendeel, een gebrek aan klantenbinding speelt ons in toenemende mate parten. Slechts vier procent van de bevolking is lid van een politieke groepering. Dit smaldeel vervult alle bestuurlijke posities en het is dus ook niet verwonderlijk dat de wervingskracht van de partijen bestaat uit zwakke signalen die voornamelijk worden opgevangen door mensen die toch al werkzaam waren in de (semi-)overheidssfeer. Mede daardoor is de aspiratie de toekomst vorm te geven nagenoeg verdwenen. Er gaapt een niemandsland tussen de praktijk van de politiek en de wereld van ideeën.

De reden om bij dit dilemma stil te staan is het jubileum van Idee, ter ere waarvan de redactie mij gevraagd heeft een stuk te schrijven over het belang en de functie van politiek-wetenschappelijke tijdschriften. Een vraag die mij enigszins in verlegenheid bracht, omdat de taak van deze bladen op het eerste gezicht door de opiniërende journalistiek is overgenomen.

Mijn geringe enthousiasme voor de politieke maandbladen heeft te maken met de schemerzone waar zij zich in bevinden. Hun plaats in het totale media-aanbod is marginaal en de teneur in de artikelen is soms ambivalent. In het slechtste geval worden de kolommen gevuld door mensen die zelf met een half been in de politiek staan, maar zich opwerpen als belangeloze waakhonden van het democratisch proces. Laat ik een voorbeeld geven. De roep om meer visie in de politiek vormt een rode draad in veel beschouwingen. Onlangs weken vijf vaste auteurs van Socialisme & Democratie met dit appèl uit naar de opiniepagina van NRC-Handelsblad. Onder de kop 'Den Haag heeft steeds minder te vertellen' braken Mark Bovens, Wim Derksen, Willem Witteveen, Frans Becker en Paul Kalma een lans voor meer democratie en minder paternalisme. Ze verlangden niet minder dan een 'Copernicaanse Omwenteling in het denken over politiek en samenleving'. Tengevolge van het weglekken van de macht moest 'de politiek haar traditionele sturingspretenties matigen'.

Op de analyse volgde een trits aanbevelingen die mij als D66-er bekend voorkwamen. Maar daar gaat het nu niet om. Kalma en de zijnen verlangen een visie. Beter gezegd een visie zonder sturingspretentie. Daartoe schrijven zij een pamflet, hoogdravend en niet bepaald wetenschappelijk, op de opiniepagina van een krant die door politici gelezen wordt. Het nut van dit type aansporing is

De oude bibliotheek in de Dom van Sienna. Studie en distributie van kennis verliep nog via het met de hand 'kopiëren' van de tekst

in de praktijk heel gering. Want voor het uitvoeren van hun suggesties is geen visie vereist, maar macht om het systeem van binnenuit te kunnen veranderen. Zelfs als de macht wegvloeit en stiekem in de gordijnen gaat zitten of zich verschuilt onder het vloerkleed, zoals de vijf terecht signaleren, dan nog zal het centrum van de macht zichzelf moeten genezen. Men kan daar eindeloos over filosoferen, maar de analyse is bekend, waar het aan ontbreekt is een persoonlijke inzet tegen de krachten die alles bij het oude willen laten. De aandrang om zelf aan het roer te staan, die een schrijver en avonturier als Vargas Llosa in beweging bracht, ontbreekt bij de beroepsbeobachters. Men cultiveert het beste-stuur-lui-aan-de-wal-syndroom en begeleidt het gebrekkig functionerend bestel op therapeutische wijze.

Voorts vormt het fenomeen 'beleidswetenschap' en het soort proza dat uit die discipline geboren wordt, een reële bedreiging voor het bestaansrecht van de politieke wetenschappelijke tijdschriften. 'De verwetenschappelijking van de samenleving maakt een beroep op de wetenschap problematisch', heeft Lolle Nauta opgemerkt in een essay dat de politieke opdracht van de intellectueel behandelde. Hij maakte in zijn analyse het volgende onderscheid: universiteiten leveren veel academici af, dat zijn niet allemaal wetenschappers en slechts enkelen tonen de ambitie, net als sommige kunstenaars, om zich te ontwikkelen tot intellectuelen. Men hoeft zich daar niets hogers bij voor te stellen, het is meer een kwestie van authenticiteit. Karakteriseerde Jean Paul Sartre intellectuelen niet als mensen die zich bemoeien met

dingen die hen niet aangaan?

Nu de publieke sector in alle westerse landen verstrikt is geraakt in 'beleid' dat het bestaande beleid ter discussie stelt en de bureaucratie als een prop watten tussen de gewone mensen en de gekozen vertegenwoordigers is geschoven, ligt daar de grootste hindernis voor het ontwikkelen van politieke ideeën.

De tijdschriften van de wetenschappelijke bureaus zullen daarom niet alleen afstand moeten nemen van de bestuurs-wetenschappen, maar ook van de politieke actualiteit die het beste als 'paniekvoetbal' gekarakteriseerd kan worden. Alleen wanneer ze teruggaan naar de kern en hun antennes opstellen in de samenleving kunnen zij inzichten verwerven die richting geven aan het debat, wat iets anders is dan de politiek kritisch te volgen.

Aan het laatste is grote behoefte, zeker nu de opiniëpagina's van de kranten ook niet meer gezien kunnen worden als broedplaatsen van creativiteit. Deze podia tonen dagelijks waar het meedenken met de regering toe kan leiden. In plaats van de confrontatie met de politiek aan te gaan, richt de kritiek zich op de beheersmechanismen van de overheid in het algemeen of op de departementale terreinen. Dit meebreien aan het bureaucratisch proces is zo gouvernementeel dat het mij moeite kost er een zaak van democratische oppositie in te zien. Op de lange termijn biedt het ook geen uitkomst. Het pact tussen pressiegroepen, fractiewoerdvoeders en vakdepartementen verscherpt de bestuurlijke tegenstellingen, die maar zeer gedeeltelijk de maatschappelijke belangen weerspiegelen.

De sectorale benadering van de politiek berust op het misverstand dat met het afscheid van de ideologie ook de samenhang tussen de maatschappelijke eisen vaarwel gezegd kan worden. Maar deze is niet verdwenen, al was het maar omdat, zoals een bekende Haagse platitude luidt, 'we de gulden maar één keer kunnen uitgeven'. De discussie tussen politiek en samenleving krijgt een grimmiger karakter nu de zes en negentig procent van de bevolking die niet is aangesloten bij een politieke partij zich in toenemende mate druk maakt over een deelbelang en dat doel schriftelijk wil bevorderen. Inmiddels is er een enorme markt ontstaan van bestuurlijke lobbyistische informatie die zich voegt bij rapporten en beleidsvoornemens uit het officiële circuit. De overheid zelf produceert, zoals bekend, een hoeveelheid tekst die in geen enkele verhouding staat tot de geleverde prestaties.

De toename van overheidsinformatie is niet louter negatief, deze is een gevolg van de roep om openheid en maximale openbaarheid blijft de beste toets voor het functioneren van de democratie. Maar kwantiteit en kwaliteit van de overheidsinformatie hoeven niet altijd samen te vallen. Soms bekruipt mij het gevoel dat de uitvoerende macht bewust een informatie-overschot creëert om gevoelige maatregelen aanvaard te krijgen. In ieder geval is de inzet bij de overheid om alleen de essentie over te brengen onvoldoende. Het streven moet er immers op gericht zijn, dat zoveel mogelijk mensen het totaal aan overheidshandelen kunnen overzien, van de beslissingen in hun eigen deelraad tot en met de

richtlijnen van de EG. Beschikbaarheid van de informatie is niet genoeg, we moeten het overheidshandelen ook kunnen begrijpen.

Er is dringend behoefte aan aanknopingspunten voor een onderwetse politieke discussie om de duizenden pagina's bestuurlijk, sociologisch en activistisch proza, waarvan we weten dat ze ondanks alle omhaal belangrijke gegevens bevatten, te schiften en te plaatsen. Zeker nu met de opkomst van de telematica het info-aanbod nog omvangrijker zal worden moeten we terug naar de menselijke maat. Maar hoe? Eenieder die zich bij mijn schets iets voor kan stellen, kent de beproefde methode: kijk naar het briefhoofd. De herkomst vertelt vaak meer dan alle feiten die over een bepaald onderwerp worden aangedragen. Belangrijke stukken leggen we apart, geordend volgens onze opvatting over de afzender. Precies daarom is het zo belangrijk om te weten waar iemand staat, wie geschreven heeft en met welk oogmerk.

Zo kom ik terug op de schemerzone. Half betrokken zijn, maar geen verantwoordelijkheid willen dragen beschouw ik als een veel minder duidelijke politieke stellingname, dan het afwijzen van macht waar ik het eerder over had. Doen alsof een deelbelang samenvalt met het algemeen belang werkt verwarring in de hand en ontwricht het parlementaire systeem, dat niet alleen een pacificerende rol speelt, maar ook een mandaat heeft de verschillende belangen te wegen en tot keuzen te komen voor de toekomst. Overigens versta ik onder deelbelang een breed scala van overtuigingen - het streven naar een harde gulden net zo zeer als de radicale vleugel van de eco-lobby. Een democratie functioneert heel slecht als alleen beroeps-politici een rangorde in hun prioriteiten aanbrengen en alle overigen slechts eens in de vier jaar, tijdens

de verkiezingen, een oordeel over de samenhang in de programma's geven.

Voor een politicus is in principe alle informatie even interessant.

Een essay van Enzensberger, een gedicht van Komrij of juist een minder gepolijste mening op de markt in Beetsterzwaag, om eens een plaats te noemen, zouden wat mij betreft zwaarder moeten wegen dan de memorie van toelichting bij een begroting. Maar in werkelijkheid winnen de beleidsstukken het van de bezinning. Bij elk onderwerp leveren de voor- en tegenstanders pakken vol tekst met hun mening. Het risico dat de politicus zich door één belangenbehartiger op sleptouw laat nemen is door deze gang van zaken gering, maar het nadeel is dat hij het contact verliest met de wereld buiten de gevestigde instellingen en actiegroepen.

We moeten voorkomen dat de politieke discussies over de hoofden van grote groepen mensen heen gaat. Niet alleen de nieuwe klassentegenstelling tussen de knowers en de know-nots is verontrustend, ook de beter opgeleiden die zich breder dan de pressiegroepen willen oriënteren komen er bekaaid van af wanneer deze trend doorzet. Hier ligt volgens mij de grootste uitdaging voor de bladen van de (gesubsidieerde) wetenschappelijke bureaus: niet berusten in de fragmentie van de publieke opinie. Juist omdat ze verbonden zijn met een politieke stroming kunnen zij op consistente wijze de uitkomsten van de bestuurlijke handelsmarkt toetsen aan de inzet van de verschillende politici. Hun mening is natuurlijk niet waardevrij,

hetgeen in de hele cultuur van ongebondenheid een verfrissende aanpak oplevert. Want zelfs de kranten die altijd de samenhang zoeken en die door eigenzinnige vragen te stellen de tegenstrijdigheden in het totale overheidsbeleid blootleggen, kunnen de info-stroom niet meer aan. Op alle redacties maken de generalisten plaats voor verslaggevers met een specialisatie. De opkomst van de 'incidentenjournalistiek' is hier een direct gevolg van. Met uitgebreide research toont men één misstand overtuigend aan. De morele component doet de rest, volgens de logica van het pars pro toto kan de persoon of de zaak verder ook niet deugen. Deze stille evolutie van opinievorming naar objectieve verslaggeving met een vleugje sensatie is een voorbode van wat ons te wachten staat.

De electronic superhighway gaat ons leven ingrijpend veranderen. Is er in de fantasy-world van Al Gore nog ruimte voor zoiets negentiende eeuws als een politiek wetenschappelijk tijdschrift? In mijn boek Drenkelingen, dat een fictieve uitwerking is van de gedachten die ik hier opschrijf, voer ik twee jonge figuren op, een 'hacker' en een jongen met journalistieke ambities. De eerste helpt de tweede door allerhande geheime informatie uit de cyberspace te plukken, maar omdat geen van twee de juiste maatschappelijke vragen weet te stellen en ze bovendien niet weten wanneer en tegen wie ze stelling moeten nemen, kunnen ze met al hun wetenschap niets uitrichten.

In de VPRO-uitzendingen over telematica toonde men een motto van T.S.Elliot. De dichter vroeg zich af hoe het kon dat wijsheid geleidelijk aan het verworden was tot kennis en kennis inmiddels op één lijn werd gesteld met informatie.

De toename van communicatie heeft een hoopvolle kant, totalitair-

*De tijdschriften
van de wetenschappelijke
bureaus moeten
afstand nemen
van de
bestuurswetenschappen en van
het Haagse
'paniekvoetbal',
de actualiteit.*

De bibliotheek in een fractieruimte in de Eerste Kamer, waar studie en distributie van kennis verlopen via het naslagwerk

re regimes zijn nu al niet meer in staat de interne berichtgeving te monopoliseren, maar Elliot heeft gelijk: de big bang in de telematica kan leiden tot een vorm van inflatie. Het is niet ondenkbaar dat we binnen afzienbare tijd ondanks al onze informatie niet meer weten wie er op de achtergrond aan de touwtjes trekt. Als we het overzicht verliezen wordt het onmogelijk te anticiperen op onwenselijke ontwikkelingen.

Een democratie heeft onderhoud en aandacht nodig, het is een vorm van samenleven die staat of valt met de bereidheid er aan deel te nemen. Daarom betreur ik het dat een maatschappelijke voorhoede die bij ongewijzigde omstandigheden wellicht aan de stoelpoten van de macht had gezaagd, zich nu vol verve in deze elektronische schijnwereld stort en via de U-bocht van de techniek hoopt een doorbraak in de verstarde verhoudingen te bewerkstelligen. Politici raadt men aan bijtijds in te loggen, het laatste redmiddel om te voorkomen dat ze door het mondiale com-

municatieweb worden uitgeschakeld. Die aansporing duidt op een hele naieve opvatting over de betekenis en het vermogen van een democratisch parlementair bestel.

Zonder een rehabilitatie van de politiek als het middel om prioriteiten te stellen op de markt van deelbelangen, gaan we een ongewisse toekomst tegemoet. De samenhang raakt geheel uit zicht wanneer iedereen zich te hooi en te gras informeert al naar gelang zijn interesses. Ik ben ook niet zo onder de indruk van het inter-actieve, het pluriforme en het individualistische karakter van de mondiale data-bank, Internet, zolang de gebruikers onder schuilnaam of als een gefingeerde persoon met elkaar communiceren. Anonieme communicatie maakt achterdochtig en is een voedingsgrond voor manipulatie. In een democratie is het van belang dat mensen een standpunt innemen en daarvoor uitkomen, dat is de kern waar je iedereen die in een democratische (wereld)gemeenschap wil leven op kunt aanspreken. ♦

15 jaar **DEE**
JUBILEUMNUMMER